

DESPRE ARHETIPURI

Mirela Arsith¹

1. Inconștientul colectiv

În viziunea lui Carl Gustav Jung², inconștientul colectiv reprezintă o componentă a psihicului, diferită de inconștientul personal. Acesta din urmă, există datorită experienței personale a individului. Conținuturile inconștientului personal – amintiri pierdute, reprezentări neplăcute, percepții subliminale³ - au fost mai întâi, conștiente; apoi, ele și-au pierdut din intensitate, ajungând să dispară din conștiință prin uitare sau refulare (uitare intenționată). „Din inconștient se ridică noi reprezentări și tendințe, care trec în conștiință; vorbim în acest caz de idei subite și de impulsuri.”⁴ După Jung, conștiința apare din inconștient „ca o insula din mare”⁵. Mai mult, însăși cultura reprezintă un maxim de conștiință posibilă.

Inconștientul colectiv este dincolo de orice experiență individuală, fiind suprapersonal. Conceptul de *inconștient colectiv* este strâns legat de conceptual de *arhetip*. Inconștientul colectiv este moștenit; el constă din arhetipuri – forme preexistente „care pot deveni conștiente doar în mod mijlocit și conferă conținuturilor conștiinței o formă bine determinată.”⁶ Arhetipurile sunt imagini primordiale, prezente în inconștientul colectiv, ca patrimoniu al întregii omeniri; ele sunt creatoare de cultură.

Arhetipurile reprezintă „o zestre ereditară preluată istoric și asimilată cultural”; ele se manifestă ca „modele simbolice, scheme imaginative, structuri de sensibilitate, *pattern*-uri comportamentale care condiționează psihicul individual”. Arhetipurile sunt de natură spirituală, constructe ipotetice cu valoare teoretico – interpretative, care „produc efecte valorico - simbolice.”⁷ Arhetipurile sunt creatoare de cultură, fiind, cum afirmă Jung, „stratul germinal creator”⁸.

¹ Conferențiar universitar doctor.

² Carl Gustav Jung este o personalitate marcantă din secolul al XX-lea. Jung a contribuit major în evoluțiile psihiatriei, psihanalizei, psihologiei analitice. Erudit redevabil, Jung a realizat o abordare interdisciplinară și profundă a simbolului, căruia i-a descoperit cele mai profunde înțelesuri. Cea mai importantă contribuție a lui Jung rămâne descoperirea inconștientului colectiv și a arhetipurilor sale.

³ Percepțiile subliminale sunt percepții senzoriale insuficient de puternice pentru a intra în conștiință.

⁴ C. G. Jung, *Opere complete, 17, Dezvoltarea personalității*. București: Editura „Trei”, 2006, p. 59.

⁵ *Ibidem*, p. 60.

⁶ C. G. Jung, *Opere complete, 1, Arhetipurile și inconștientul colectiv*, București: Editura „Trei”, 2003, p. 54.

⁷ Mirela Arsith, *Imagologia în contextul comunicării*, București: Pro Universitarie; Galați: Editura Universitară Danubius, 2010, p. 83.

⁸ *apud* Vasile Dem. Zamfirescu, *Filosofia inconștientului*, București: Editura „Trei”, 2012, p. 433.

Ambivalența axiologică reprezintă o altă trăsătură a arhetipurilor. Toate arhetipurile au o latură pozitivă, luminoasă, favorabilă, care tinde spre înalt și o alta, negativă și defavorabilă, care tinde în jos. Manifestarea unui arhetip creează, întotdeauna, o situație critică, pentru că nu se știe, de la început, încotro se va îndrepta; „direcția depinde de atitudinea conștiinței”.¹

Arhetipurile sunt „locurile” în care se acumulează experiențele realizate de omenire, funcționând ca forme sau scheme care organizează viața individuală. Ele apar ca elemente simbolice în vise, în halucinații, în mituri, în basme, în legendele popoarelor „imagini (Bilder) universale existente din vremuri străvechi”² Există atâtea arhetipuri câte situații de viață tipice sunt. Repetiția infinită a întipărit aceste experiențe în constituția psihică a colectivităților umane.

2. Forme ale arhetipului

2.1. *Animus și anima*

Arhetipul care apare la bărbat este *Anima*, care corespunde Erosului matern și reprezintă componenta feminină a inconștientului bărbatului, „feminitatea refulată a bărbatului”.³ *Animus* corespunde Logosului patern și este un arhetip ce poate fi identificat la femeie. „În consecință, iraționalitatea este anima părții bărbătești a umbrei, iar raționalitatea este animus a părții feminine.”⁴

Relația *anima - animus* este, întotdeauna, „animoasă”, adică emoțională și, prin aceasta, colectivă; această relație are valoare doar în stare introvertită. Atunci când se orientează spre exterior, «anima» este capricioasă, lipsită de măsură, cu toane, necontrolată, emoțională, uneori demonic de intuitivă, fără scrupule, mincinoasă și mistică; «animus», dimpotrivă, este rigid, principial, obsedat de lege, didactic, atoateștiutor, teoretic, încâlcit în cuvinte, dornic de ceartă și de dominare.⁵ În această situație, *anima* se înconjoară de subiecți inferiori, iar *animus* cade într-o gândire inferioară.

Stratul propriu-zis arhetipal al *animei* provine din întipărirea în inconștientul colectiv al bărbatului, datorită interacțiunii etern repetabile cu femeia, a imaginii acesteia. Anima „își merită numele de arhetip prin nucleul care încorporează experiențele ancestrale ale bărbatului cu femeia.”⁶ Dintre proiecțiile culturale ale *animei* fac parte întrupările mitologice cum sunt sirenele, naiadele, ielele, precum și Afrodita sau Elena din Troia. În opera lui Jung, *anima* a rămas doar schițată.

2.2. *Persona*

¹ Mirela Arsith, *op. cit.*, p. 84.

² C. G. Jung, *Opere complete, I, Arhetipurile și inconștientul colectiv*, București: Editura „Trei”, 2003, p. 15.

³ Vasile Dem. Zamfirescu, *op. cit.*, p. 453.

⁴ Diana Orha, „Jung- Anima și animus, umbra, arhetipuri, inconștientul colectiv” în Revista de Psihoterapie Integrativă Vol.3. No.1. Aprilie 2014, p. 12.

⁵ C. G. Jung, *Opere complete, I, Arhetipurile și inconștientul colectiv*, București: Editura „Trei”, 2003, pp. 131-132.

⁶ Vasile Dem. Zamfirescu, *op. cit.*, p. 453.

La origine, termenul „persona“ se referea la masca purtată de actori pentru a indica rolul jucat în piesă. Arhetipul persona relevă tendința psihologică a individului de a ascunde ceea ce este el în realitate, pentru ca societatea să-l vadă într-o lumină mai bună. „Persona este o parte din psihicul colectiv suprapusă peste psihicul individual.”¹ Persona „este doar o mască ce imită individualitatea, destinată să-i facă pe ceilalți și pe cel în cauză să creadă că el este individual, în vreme ce nu e decât un rol jucat, prin care vorbește psihicul colectiv.”²

Astfel, un bărbat care este preot trebuie nu numai să-și îndeplinească funcțiile în mod obiectiv, ci trebuie întotdeauna și în toate împrejurările să joace rolul de preot într-un mod ireproșabil³. *Persona* se configurează pe parcursul existenței individuale; ea este inconștientă, aparținând inconștientului colectiv. Această personalitate simulată aduce avantajul ca individul să fie socotit previzibil sau demn de încredere.

Atunci când individul este dominat de *Persona*, propria-i imagine publică despre sine; fie prea inflexibil, fie prea maleabil, fie suferind de deliruri de grandoare, fie de deliruri de insignificanță, devine incapabil să se raporteze la aspectele complementare ale personalității sale. După Michael Palmer, există, întotdeauna, un conflict „între trebuința personală și expectația publică. Din aceeași cauză, *Persona* garantează repetiția permanentă a aceleiași imagini a reprezentării de sine.”⁴ *Persona* este „un decupaj” arbitrar din psihicul colectiv, „o mască ce imită individualitatea, destinată să-i facă pe ceilalți și pe cel în cauză să creadă că el este individual, în vreme ce nu e decât un rol jucat, prin care vorbește psihicul colectiv.”⁵

2.3. *Umbra*

Natura *Umbrei* poate fi dedusă din conținuturile inconștientului personal. Ea este proiectată în exterior. „În planul vieții cotidiene, proiectarea umbrei se realizează asupra unei personae aflată în proximitate, care printr-o anumită particularitate facilitează preluarea laturii negative a celuilalt.”⁶ *Umbra* constă în părțile întunecate, neadaptate sau refulate ale cuiva în ceva ce subiectul refuză să recunoască despre sine însuși și care totuși își croiește drum în sine în mod direct sau indirect, cum ar fi, de exemplu, trăsături de caracter degradante sau alte tendințe incompatibile.

Umbra este refulată, deoarece este considerată străină propriei *Persona*. Ea fie întrupează însușiri contrarii principiilor conștiinței morale a cuiva, dar dezaprobatate de societate, fie evocă impulsuri generate de latura instinctuală a naturii umane.

¹ Vasile Dem. Zamfirescu, *op. cit.*, p. 445.

² C. G. Jung, *Opere complete, 7, Două scrieri despre psihologia analitică*, București: Editura „Trei”, 2007, p. 181.

³ *apud* Palmer, *Freud și Jung despre religie*, București: Editura „Iri”, 1999, p. 88.

⁴ M. Palmer, *op. cit.*, p. 76.

⁵ C. G. Jung, *Opere complete, 7, Două scrieri despre psihologia analitică*, București: Editura „Trei”, 2007, p. 326.

⁶ Vasile Dem. Zamfirescu, *op. cit.*, p. 444.

Umbra este o problemă morală, care reprezintă o provocare la adresa întregului personalității Eului, căci nimeni nu poate să realizeze umbra fără o risipă considerabilă de decizie morală; această realizare presupune de a recunoaște că aspectele sumbre ale personalității există cu adevărat.¹

Anumite trăsături se opun cu încăpățănare controlului moral și se dovedesc a fi neinfluențabile, dovedind o rezistență deosebită la influențare. Aceste rezistențe sunt legate de *proiecții*, care nu sunt recunoscute ca atare. Subiectul nu își sesizează propriile proiecții și apreciază că emoțiile îi sunt provocate de *celălalt*. Rezultatul proiecțiilor este o izolare a subiectului față de mediu; în locul unei relații reale cu acesta există doar o relație iluzorie. Proiecțiile transformă mediul înconjurător în chipul propriu, dar în unul necunoscut. Sentimentul de neîmplinire pe care îl trăiește purtătorul de umbră este pus pe seama celor din jur, care, pentru el dovedesc rea-voință. Se creează un cerc vicios și izolarea este amplificată. Cu cât sunt intercalate mai multe proiecții între subiect și mediu, cu atât mai greu îi este Eului să își intuiască iluziile. „Umbra este deci personificarea părții umane pe care o negăm în noi, și o proiectăm asupra celorlalți.”²

Un om își ratează viața și o ruinează și pe a altora, neputând să înțeleagă, sub nicio formă că întreaga tragedie pornește chiar de la el și este alimentată și întreținută de el însuși. Conștiința sa sigur nu o face, pentru că se lamentează din cauza unei lumi infidele, care se tot retrage în depărtări tot mai mari³.

Cel dintâi pas în procesul analitic de cunoaștere pentru *animus* și *anima*, îl reprezintă conștientizarea umbrei. „Figura umbrei personifică tot ceea ce nu recunoaște subiectul și care, totuși, i se impune mereu, direct sau indirect.”⁴

Ca formă arhetipală, *Umbra* se manifestă în mai multe feluri. De exemplu, sub forma unei persoane despre care se spune că întrușipează răul-o soacră rea, o femeie divorțată cu apucături indezirabile, un vecin turbulent, dar poate apărea și într-o formă mai generală, ca în vechile mitologii: duhul rău, ispitorul, Titanii, Satana. După cum am evidențiat Mirela Arsith în lucrarea *Imagologia în contextul comunicării*, literatura de ficțiune a invocat multe imagini ale Umbrei: Caliban al lui Shakespeare, Mrs Shelley a lui Frankenstein, Dorian Grey al lui Oscar Wilde, Mr Hyde al lui Stevenson.⁵

2.4. Sinele

Arhetipul *Sinelui* (Selbst) este apreciat de Jung ca fiind *arhetipul* integrității, al cărui centru este. Sinele este cea mai completă expresie a individualității. El se manifestă ca atare în vise, în imagini și viziuni de tipuri variate. După cum afirmam M. Arsith, arhetipurile Sinelui

¹ M. Arsith, *op. cit.*, p. 90.

² Diana Orha, *loc. cit.*, p. 14.

³ M. Arsith, *op. cit.*, p. 90.

⁴ C. G. Jung, *Opere complete, I, Arhetipurile și inconștientul colectiv*, București: Editura „Trei”, 2003, p. 290.

⁵ M. Arsith, *op. cit.*, p. 91.

pot fi văzute, de exemplu, în figuri umane sau animale ale puterii și prestigiului (regi, regine, leul, ursul), în entități suprapersonale (zei, zeițe, soarele, natura, universul), în personalități religioase proeminente (Hristos, Buddha), în simboluri vegetale (lotus, trandafir), în obiecte neanimate (o bijuterie, o minge, un potir) etc. Simboluri ale Sinelui apar, de asemenea, ca figuri geometrice (cercul, sfera, pătratul, pendula) și ca mandale.¹ „Sinele apare spontan sub aspectul unor simboluri specifice; ca totalitate, recognoscibil mai ales ca *mandală* și variantele ei multiple.”²

Concluzii

Arhetipul este manifestarea inconștientului colectiv. Forma unui arhetip reprezintă o „dispoziție *a priori* a spiritului inconștient de a construi imagini uniforme.”³ Această formă este incognoscibilă, independentă de orice experiență și eternă. Conținutul unui arhetip este dat de reprezentările concrete ale formei lui, de reprezentările lui simbolice. Orice arhetip are atât o față pozitivă, cât și una negativă.

Realizarea echilibrului elementelor psihice disparate își află expresia în arhetipul Sinelui. După Jung, este foarte important să putem să ne reprezentăm arhetipurile nu ca pe niște plăsmuiri ale fanteziei, care lunecă ușor și în grabă, ci ca pe niște factori constanți, autonomi, așa cum sunt ei în realitate. Foarte importante sunt și ancorarea Eului în lumea conștiinței și întărirea conștiinței printr-o adaptare cât se poate de exactă.

Bibliografie

- Arsith, M. (2010). *Imagologia în contextul comunicării*, București: Pro Universitaria & Galați: Editura Universitară Danubius.
- Jung, C. G. (2006). *Opere complete, 17, Dezvoltarea personalității*. Viorica Nișcov (trad.). București: Editura „Trei”.
- Jung, C. G. (2003). *Opere complete, 1, Arhetipurile și inconștientul colectiv*, Verescu Dana; Zamfirescu Vasile Dem. (trad.). București: Editura „Trei”.
- Jung, C. G. (2007). *Opere complete, 7, Două scrieri despre psihologia analitică*, Viorica Nișcov (trad.). București: Editura „Trei”.
- Jung, C. G. (2005). *Opere complete, 9, Contribuții la simbolistica sinelui*, Daniela Ștefănescu (trad.). București: Editura „Trei”.
- Orha, D. (2014). Jung- Anima și animus, umbra, arhetipuri, inconștientul colectiv”. *Revista de Psihoterapie Integrativă*, Vol. 3. No. 1, Aprilie.
- Palmer, M. (1999). *Freud și Jung despre religie*. Leonard Gavrilu (trad.). București: Editura „Iri”.
- Zamfirescu, Vasile Dem. (2012). *Filosofia inconștientului*. București: Editura „Trei”.

¹ Ibidem, p.

² C. G. Jung, *Opere complete, 9, Aion, Contribuții la simbolistica sinelui*, București: Editura „Trei”, 2005, p. 310.

³ M. Palmer, op. cit., p. 91.